

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

ערש"ק פרשת בהעלותך תשע"ב

לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482,

ניתן לקבל את העלון במייל chagitben@neto.net.il

הנושא: עירוב טוב ורע של אלישע בן אבויה

מאיר פירש שהקב"ה כפל לאיוב את כל ממונו, יותר מאשר היה לו בתחילה.

אמר לו (אלישע): חבל על דאבדין ולא משתכחין. עקיבא רבך לא היה אומר כך. אלא 'וה' ברך את אחרית איוב מראשיתו' - בזכות מצוות ומעשים טובים שהיו בידו מראשיתו.

כלומר, אלישע ורבי מאיר נחלקו איך להסביר את הפסוק, מהו "מראשיתו", האם הכוונה שהקב"ה בירך את איוב שהוכפל ממונו ממה שהיה לו בתחילה. וכך מפרש רבי מאיר. כלומר, איננו מתייחסים למצבו הרוחני של איוב בתחילה.

ולעומתו אלישע בן אבויה מפרש, שהיה זה שכר על המצוות ומעשים טובים שהוא קיים מראשיתו, והקב"ה מתנהג עם האדם כפי מצבו הרוחני שהיה בתחילה.

שוב שואל אלישע את רבי מאיר: מה היית דורש שוב?

אמר לו: לימדתי את הפסוק בקהלת: "טוב אחרית דבר מראשיתו".

אמר לו: ומה אמרת בו? איך פירשת את הפסוק?

השיב רבי מאיר: אמרתי כך: "יש לך אדם שעשה סחורה בילדותו והפסיד, ובזקנותו נשתכר, דבר אחר אמרתי, יש לך אדם שלמד תורה ושכחה ובזקנותו קיימה". ובא לרמוז כי על אף שאחד נכשל והפסיד את סחורתו יכול לתקן בזקנותו.

אמר לו (אלישע): חבל על דאבדין ולא משתכחין. עקיבא רבך לא היה דורש כך.

עקיבא רבך לא היה דורש כך "טוב אחרית דבר מראשיתו", אלא ש"מראשיתו" מתפרש "מתוך". מתי טוב אחרית דבר? בזמן שהוא טוב מראשיתו. טוב אחרית דבר כשמראשיתו הוא בסדר.

וכאן נפתח פעם ראשונה אלישע בן אבויה ומספר את הסיפור שלו: "ובי היה המעשה" - בי היה המעשה

השבוע אי"ה נעמוד בעניינו של אלישע בן אבויה, מה הייתה טעותו, ומה הסיבה שגרמה לו לטעות ולקצץ בנטיעות.

ובשביל כך עלינו להקדים ולהביא את דבריו במשנה באבות (פ"ד מ"ב): אלישע בן אבויה אומר, הלומד ילד למה הוא דומה, לדין כתובה על ניר חדש. והלומד זקן למה הוא דומה, לדין כתובה על ניר מחוק. ע"כ.

והנה כלל בידינו, "הוא היה אומר" שהתנא אומר אימרה הרי שאותה אימרה מגלה את מהותו של התנא. וכנראה שבאימרה זו של אלישע בן אבויה טמונה הסיבה שהביאה אותו לקצץ בנטיעות.

עוד יש לשאול, לכאורה לשון המשנה אינה מדויקת, כי ההפך מנייר חדש הוא לא נייר מחוק. ההפך מנייר חדש הוא נייר ישן. והיה לתנא לומר: "הלומד ילד דומה לדין כתובה על נייר חדש והלומד זקן דומה לדין כתובה על נייר ישן"?

בירושלמי במסכת חגיגה (פ"ב דף ט:) מובאת הסיבה, שהביאה את אלישע בן אבויה לעזוב את התורה. וכך גם הוא ראה את הדברים.

הירושלמי מספר: רבי מאיר היה יושב ודורש בבית המדרש בטבריה והיה אלישע רבו מטייל בשוק. באו תלמידיו של רבי מאיר ואמרו לו כי רבו אלישע, ממתין בחוץ כשהוא רכוב על סוס בשבת. כששמע רבי מאיר, ירד מהבמה, עזב את בית המדרש, והלך לטייל עם רבו אלישע.

שאל אלישע בן אבויה את רבי מאיר: על מה דרשת היום? על איזה פסוק?

ענה לו רבי מאיר: שהדרשה היום הייתה על הפסוק בסוף איוב: "וה' ברך את אחרית איוב מראשיתו".

שאל אלישע: נו... ואיך פרשת את הפסוק?

אמר לו רבי מאיר, על פי פסוק אחר שנאמר קודם לכן: "ויסוף ה' את כל אשר לאיוב למשג'ה...". כלומר, שרבי

שיזכיר לך שכשמראשיתו הדבר לא טוב, יש סיבוכים בהמשך.

"אבויה, אבא, מגדולי ירושלים היה, מעשירי ירושלים. כשבא למהלני בברית המילה, קרא לכל גדולי ירושלים".

וקרא לרבי אליעזר ולרבי יהושע עמם. כשאכלו ושתו החלו מפטפטין טופחין ומרקדים. אמרו רבי אליעזר ורבי יהושע: עד שאלו מתעסקים בשלהם נתעסק אנו בשלנו, והחלו לעסוק בתורה הקדושה, ומן התורה לנביאים ומן הנביאים לכתובים, עד שירדה אש מן השמים והקיפה אותם.

אבויה שלא היה רגיל למראות כאלה, זעק: רבותי, וכי לשרוף את ביתי באתם?

אמרו לו: חס וחלילה. אלא יושבין היינו וחוזרין בדברי תורה ומן התורה לנביאים ומן הנביאים לכתובים והיו הדברים שמחים כנתינתם מסיני והייתה אש מלפפת אותם כלקחתם מסיני, ועיקר נתינתם מסיני לא ניתנו אלא באש - "וההר בוער באש עד לב השמים".

אמר להם אבויה אבא: רבותי! הואיל וכך גדול כוחה של תורה, הבן הזה יתקיים לי, הריני מפרישו לתורה. ולפי שלא הייתה כוונתו לשם שמים, לא נתקיימה בי תורתו.

פונה אלישע אל רבי מאיר ואומר לו: אני מקטנותי גדלתי בצורה עקומה, למדתי שלא לשם שמים, למדתי לשם כבוד. "ולפי שלא הייתה כוונתו לשם שמים לא נתקיימה בי..."

אלישע בן אבויה אומר זה הפשט "טוב אחרית דבר מראשיתו". אתה לא מבין בכלל. ר' מאיר, אין לי סיכוי. מלכתחילה גדלתי לא נכון. שנים לקח לי לגלות שגדלתי עקום. צריך היה זמן רב כדי לראות שהעקמיות הזאת שבתחילה הייתה קטנה, הולכת ומתרחבת, כדי להבין שאני בכלל לא הולך במקום הנכון. תורה למדתי הרבה אבל התורה הזו לא נתקיימה בי.

נמצא, כי כל סיבת כשלוננו של אלישע בן אבויה, הייתה החיסרון בלימוד שלא לשמה.

חז"ל בבבלי במסכת חגיגה (דף יד:) מביאים שהסיבה לכפירתו של אלישע בן אבויה הייתה מחמת כניסתו לפרדס, שכן הוא היה אחד מארבעת התנאים שנכנסו לפרדס, שלושת האחרים היו בן עזאי, בן זומא ורבי עקיבא. ובזוהר חדש (מדרש הנעלם פרשת לך לך דף כד:) מובא: אמר רב זריקא, רב דמחבריא, אלישע בן אבויה הוה - הראש מארבעת החברים היה אלישע בן אבויה. בכל אופן רבי עקיבא הוא המדריך והוא אומר להם: "כשאתם מגיעים אל מקום אבני שיש טהור, אל תאמרו מים מים" (עיי' שער מאמרי רז"ל עמ"ס חגיגה, מה שביאר האריז"ל את הדברים על פי הסוד).

מה הפירוש "נכנסו לפרדס"?

מסבירים התוספות: כגון על ידי שם, ולא עלו למעלה ממש אלא היה נראה להם כמו שעלו.

זאת אומרת אם נסביר את הדברים, הם פשוט התעמקו בתורת הקבלה, ועלו מעולם לעולם, לא על ידי הגוף, אלא בלימודם, עד שזה היה בצורה כה עמוקה עד שהיה נראה להם כמו שעלו.

ולמהמיש את הדבר, מסופר על הרה"ק רבי חיים מצאנז זי"ע, שהיה נוהג לומר דברי תורה בסעודה שלישית בשבת, ולאחר מכן היה נכנס לדבקות והיה יושב שעה ארוכה בדממה, אפוף בשרעפיו, עד שהיה מתעורר ומתחיל לומר "אל מסתתר".

פעם אחת, בשעה שזימר "אל מסתתר" תקפו שיעול חזק. הצדיק הוסיף לזמר, אף על פי שהשיעול גבר והלך. בנו הבכור, הרה"ק רבי יחזקאל משינאווא זי"ע, הלך והביא לאביו כוס תה. אבל הרב התעלם ולא שתה מהתה. הבן שראה שאביו ממשך להשתעל דחף את התה לכיוון אביו וסימן לו שישתה. אולם הצדיק לא שתה ואמר לבנו: "מה אתה רוצה ממני, בעולם האצילות אין שותים תה!".

נענה הבן: "אבל בעולם האצילות גם לא משתעלים". חייך הצדיק ואמר: "ניצחתי, בני", ושתה את התה.

מה הפירוש של הסיפור? וכי הם התווכחו אם הרב הגיע לעולם האצילות או לא?

אלא כשלומדים את תורת הקבלה ולומדים בענין הספירות של עולם האצילות, פשוט נמצאים בעולם האצילות, הצדיקים היו מתעמקים עד שהיו חשים כאילו הם נמצאים עם גופם בעולם האצילות. וזו הייתה כוונת רבי חיים מצאנז זי"ע כשאמר שהוא כעת נמצא בעולם האצילות.

כמו כן כתב בספר יערות דבש (חלק ראשון דרוש י') להסביר את ההבדל בין הש"ס שנקט לשון "תא שמע" ללשון הזוה"ק שאומר "תא חזי". ומבאר, כי הזוה"ק מורכב מדברי קבלה, וכדי להשיג את הדברים יש לראותם עם העיניים בשמים ממעל, ולכן נאמר הלשון "תא חזי". לעומת זאת תורה שבעל פה לא רואים בשמים ממעל, שהרי "לא בשמים היא", לכן נאמר הלשון "תא שמע".

אף לגבי ארבעת התנאים שעלו לפרדס, הכוונה שהתעמקו בתורת הקבלה, עד שהיה נדמה להם כאילו הם עלו ונמצאים שם.

כותב הזוה"ק (פרשת נשא ברעיא מהימנא דף קכד:) שלימוד התורה של ימינו הוא בבחינת "עץ הדעת", שכן הוא נועד לתקן את חטא עץ הדעת, ומטרת הלימוד לברר את הטוב מהרע, ואולם בימות המשיח כשיתוקן חטא עץ הדעת ויבורר הטוב מהרע, לא יהיה עוד צורך להפריד בין טוב לרע, ולכן הלימוד יהיה ב"עץ החיים". יעו"ש.

כאשר אלישע בן אבויה נכנס לפרדס - לעומק תורת הקבלה, הוא היה צריך להפריד בין הטוב והרע, לדעת

שיש טוב ויש רע, ולא לערבב ביניהם. אולם הוא נכשל וטעה, ועירבב בין הטוב והרע.

רבי עקיבא שחשש מאוד מהבלבול הזה הוא מזהיר את תלמידיו: "כשאתם מגיעים אל מקום אבני שיש טהור, אל תאמרו מים מים". המילה "שיש" והמילה "מים" דומות הן, בשתייהן "באמצע אלא שבמילה "שיש" יש אות ש' בתחילה ובסוף, ואילו אצל "מים" יש מ' בתחילה ובסוף. האות ש' מסמלת את חלק הטוב שבתורה, שכן אחד מהכינויים של הבורא יתברך מתחיל באות ש', שד"י, והזהירים רבי עקיבא לבל יטעו ויקראו "מים", כי האות מ' מסמלת ל"מות", שכן מעץ הדעת הגיעה המות לעולם, והאות מ' היא כנגד חלק הרע שבתורה.

ועל אף אזהרתו של רבי עקיבא, אלישע בן אבויה נכשל וטעה ועירבב את הטוב עם הרע.

כעת כשנפגש אלישע בן אבויה עם תלמידו רבי מאיר, הוא מסביר לו את שורש טעותו, שהדבר נבע עוד מילדותו, שכן אביו הקדיש אותו לתורה, שלא לשם שמים, הוא הדריכו ללמוד שלא לשם שמים. לשם שמים - "שמים" אותיות ש' מים, על ידי שאדם לומד "לשם שמים", הוא יודע להפריד בין ש' ל"מים". שיש ש' חלק טוב ויש "מים" חלק רע, ויש להפרידם. אבל אלישע שחונך מאביו שלא ללמוד לשם שמים, לא הכיר שיש הברל בין טוב לרע ועירבב ביניהם.

בא תלמידו של אלישע רבי מאיר, ורוצה לתקן את רבו, והדבר זה נלמד בשמו, הגמרא בעירובין (יג:) אומרת: לא רבי מאיר שמו אלא רבי נהוראי שמו, ולמה נקרא שמו רבי מאיר שהוא מאיר עיני חכמים בהלכה. כלומר שמו האמיתי של רבי מאיר היה "נהוראי" ולמה נקרא שמו "מאיר"? אלא השם מאיר מורכב מהאותיות: מ' האיר, רבי מאיר בא לתקן את חטאו של אלישע בן אבויה שנכשל באות מ', שהיא חלק הרע שנמצא בתורה הקדושה, וחזר להאיר אותה ולהפריד ממנה את הטוב.

כמו כן במדרש (בר"ר ט, ה) מובא: בתורתו של רבי מאיר מצאו כתוב "והנה טוב מאד" "והנה טוב מות". שוב רבי מאיר מטיב ומתקן את ה"מות" את אותו מ' המסמלת "מות" שכשל בה רבו אלישע.

כמו כן הגמרא במסכת הוריות (יג:) מספרת על התרגיל שעשו רבי מאיר ורבי נתן לרבו גמליאל הנשיא, במטרה להוציאו מבית המדרש. הם התכוונו לעשות לו מבחן

במסכת עוקצין, ולבסוף הופרה עצתם על ידי אדם אחד ששמע את התרגיל שהם תכננו לעשות, למד כל הלילה את מסכת עוקצין מחוץ לחדרו של רבן גמליאל בקולי קולות. רבן גמליאל הבין שיש כאן משהו, ולמד בעצמו את מסכת עוקצין וכך היה מוכן לשאלה המתקילה שהכינו לו רבי מאיר ורבי נתן. לאחר הסיפור הזה רבן גמליאל הוציא אותם מחוץ לבית המדרש ולאחר זמן הסכימו להכניסם חזרה על תנאי שלרבי נתן יקראו "יש אומרים" ולרבי מאיר "אחרים" (בדומה לרבו "אחר").

הכינוי שנבחר לרבי מאיר, "אחרים", בא שוב ללמד על רבי מאיר שבא לתקן את אלישע בן אבויה, שכן האות ח' במילת "אחרים" מסמלת על חטא כידוע, ושאר האותיות שנשארו מרכיבות את השם "מאיר". ללמד, שהוא מאיר ומתקן את החטא של רבו אלישע בן אבויה.

עכשיו נחזור אל המשנה במסכת אבות, בה אלישע בן אבויה מדמה את הלומד תורה בזקנותו לכותב על גיר מחוק, רבי מאיר בא אל אלישע בן אבויה ומבקש ממנו חזור בד', יש בכוחך לתקן את העבר הגרוע שלך. אבל אלישע ממשך בטעותו של עירוב טוב עם רע, ועונה לרבי מאיר, הלומד זקן דומה לנייר מחוק, כלומר, כך נייר ותמחק ממנו מה שכתבת קודם, תמיד ישאר איזה רושם מהכתיבה הקודמת, תמיד ישאר חלק רע שידבק לטוב שלא ניתן להפרידו, ולכן הוא אינו רוצה לתקן את עצמו.

עתה נבין, מה ראה רבי מאיר להפסיק את דרשתו וללכת אל אלישע על מנת להחזירו בתשובה, כפי הנזכר היה זה בשבת קודש, וכתב בספה"ק יסוד העבודה (חלק ב' מכתב מ"ט) וז"ל: כי ענין שבת מביא את האדם לבחינת לשמה, כמאמר הכתוב "ויום השביעי שבת לה' אלהיך". ע"כ. כלומר, רבי מאיר רצה לנצל את כוחה של השבת כדי להביא את רבו אלישע לתיקון, לכן הפסיק את דרשתו כדי לנסות להציל את אלישע שבא אליו ביום השבת.

תגובות קוראים

בענין מה שהוזכר בגליון הקודם מחלוקתם של רבי יהושע ורבי אליעזר, ששיטת רבי יהושע היא לחסד ושיטת רבי אליעזר היא לדין, יש לציין למחלוקתם במסכת סנהדרין דף צו: שלדעת רבי אליעזר שהוא דין, אם ישראל אינם עושים תשובה, אינם נגאלים, ואין להם תיקון. לא כן לרבי יהושע שהולך במידת החסד, שאומר, שהקב"ה שולח לישראל מלך קשה כהמון שיחזירם בתשובה ויזכו לגאולה.

בברכה נעם יעקובי

פסגת זאב ירושלים

זמני השיעורים השבועיים של הרב איתי בן אהרן

יום שני	מיקום	שעה
בית הכנסת "משכן כהנים" רח' שדרות הציונות 20, תל אביב		18:15-19:15
בית הכנסת "בורוכוב" רח' אהרן פישל, ירושלים		18:00-19:00
בית הכנסת "תפארת ירושלים לעדת הגורגים" רח' חפץ חיים 29 ירושלים		16:00-16:30

מאמרים אלו יתפרסמו אי"ה בספרי נחלת שדה שיצאו לאור בעתיד אי"ה,

כדי לרכוש את ארבעת החלקים שיצאו עד היום יש ליצור קשר במספר טלפון: 050-4145482